

Stockholms kommun
kcskola@stockholm.se; anna.tamme-
lin@edu.stockholm.se

2023-11-01
Dnr SI 2022:8458

Beslut

efter kvalitetsgranskning av
undervisningen i källkritiskt förhållningssätt
– fokus gymnasieskolan
vid Anna Whitlockgymnasiet
i Stockholms kommun

Inledning

Skolinspektionen har med stöd i 26 kap. 19-20 § skollagen (2010:800) genomfört en tematisk kvalitetsgranskning på Anna Whitlock gymnasiet avseende verksamhetens kvalitet inom undervisningen i källkritiskt förhållningssätt – fokus gymnasieskolan. Syftet med denna kvalitetsgranskning är att granska kvaliteten i de utvalda skolornas undervisning i källkritiskt förhållningssätt till digitala och andra källor, med fokus på gymnasieskolan. I granskningen omfattar begreppet källkritiskt förhållningssätt både källkritik, källtillit och informationssökning. Granskningen syftar till att besvara frågan:

I vilken utsträckning främjar undervisningen elevernas förmåga att söka och värdera information samt använda såväl digitala som andra källor?

Kvalitetsgranskningen omfattar 30 gymnasieskolor hos både offentliga och enskilda huvudmän. Urvalet omfattar en variation av skolor avseende geografisk spridning och storlek. Granskningen har genomförts av undervisningen i år 1 och 2 vid både yrkesprogram och högskoleförberedande program i ämnena engelska, historia, naturkunskap (alternativt biologi, fysik, kemi), religionskunskap, samhällskunskap och svenska/svenska som andraspråk. Vid sidan av beslut till de granskade skolenheterna kommer även en övergripande rapport publiceras våren 2024.

Granskningen genomfördes den 4-5 oktober 2023 av utredarna Anna Alm och Arne Hellmark samt Henrik Karlsson.

Läsanvisning

Bedömningen görs i förhållande till de kvalitetskriterier Skolinspektionen tagit fram i granskningen inom det granskade området vilket beskrivs i bilaga 1. I denna bilaga finns också beskrivet hur granskningen har genomförts. Granskningens författningsstöd återfinns i bilaga 2. På varje område bedöms om verksamheten uppfyller framtagna kvalitetskriterier i hög utsträckning, i flera delar men utvecklingsområden finns eller i låg utsträckning. Om en verksamhet bedöms uppfylla kvalitetskriterierna i låg utsträckning eller i flera delar anger Skolinspektionen att utvecklingsarbeten behöver inledas och visar på inom vilka punkter. En skriftlig redovisning av åtgärder begärs också av skolan. Om en verksamhet bedöms uppfylla kriterierna i hög utsträckning begär inte Skolinspektionen motsvarande redovisning men kan lämna framåtsyftande kommentarer.

Fakta om verksamheten

Anna Whitlockgymnasiet leds av en rektor och sex biträdande rektorer. Skolenheten ligger på Kungsholmen i Stockholm, med Stockholms kommun som huvud-

man. Skolan har cirka 2200 elever och är Stockholms kommuns största gymnasieskola. Skolan startade år 2018 och rektorn har varit anställd som rektor för skolenheten sedan dess.

Skolenheten är organiserad i nio så kallade undervisningsteam. Varje undervisningsteam har en teamledare, som även är förstelärare och som har ansvar för pedagogisk utveckling inom undervisningsteam. Teamledaren är även en del av skolans pedagogiska ledningsgrupp. De biträdande rektorerna är i sin tur kopplade till de olika undervisningsteam.

Beslut:

Undervisning för att främja elevernas förmåga att söka och värdera information samt använda digitala och andra källor

Skolinspektionen bedömer att framtagna kvalitetskriterier uppfylls vid Anna Whitlockskolan i följande utsträckning:

Utifrån framtagna kvalitetskriterier har Skolinspektionens utredning inte visat annat än att verksamheten inom de granskade områdena fungerar väl.

Skolinspektionen avslutar härmed granskningen.

Skolinspektionens bedömningar

Nedan redovisas Skolinspektionens bedömningar.

Undervisning för att främja elevernas förmåga att söka och värdera information samt använda digitala och andra källor

Kvalitetsgranskningen syftar till att granska i vilken utsträckning undervisningen främjar elevernas förmåga att söka och värdera information samt använda såväl digitala som andra källor.

Det innefattar en granskning av hur lärarna arbetar för att utveckla och anpassa undervisningen till en föränderlig samhälls- och teknikutveckling samt till elevernas vardag. Samarbetet mellan lärare och skolbibliotekens personal har en viktig roll att fylla i det.

Granskningen innefattar också om ett källkritiskt förhållningssätt och metod ständigt är levande/närvarande i undervisningen genom både teoretiska resonemang och praktiska exempel. Detta innefattar prövningar av trovärdighet och relevans av både information och olika källor. Det gäller såväl text som bild, rörlig bild och ljud samt de plattformar som eleverna använder sig av.

Till sist innefattar granskningen hur eleverna får möjlighet att omsätta, utveckla och befästa sina källkritiska förmågor och förhållningssätt samt hur lärarna leder och stöttar elevernas utveckling av källkritiska förmågor.

Granskningen visar att lärarna i *hög utsträckning*, med stöd av skolledningen, håller undervisningen i källkritik och källkritiskt förhållningssätt uppdaterad genom att kontinuerligt informera sig om den tekniska utvecklingen och vilka forum eleverna använder sig av för att söka information. Granskningen visar vidare att det finns en tydlig målsättning och välorganiserade kontinuerliga insatser om källkritik och källkritiskt tänkande på skolan. Samtliga lärare arbetar med ett källkritiskt och vetenskapligt tänkande utifrån ämnesinnehållet med ett väl integrerat stöd av skolbibliotekarierna. Granskningen visar också att lärarna i hög grad lägger upp sin undervisning så att ett källkritiskt förhållningssätt ständigt är närvarande. Undervisningen innefattar breda teoretiska resonemang om hur olika argument, perspektiv och åsikter tar sig uttryck i olika källor samt ett praktiskt förevisande av hur granskning och värdering kan genomföras. Undervisningen tar upp informationssökning i olika källor genom både praktiskt tillvägagångssätt och teoretiskt resonemang i relation till informationssökningens utfall. Vidare visar granskningen att eleverna återkommande och i flera ämnen får uppgifter som omfattar hur de ska tillämpa ett källkritiskt

tiskt förhållningssätt i relation till olika sorters källor. Granskningen visar att eleverna får aktivt stöd och stödstrukturer för att utveckla sina källkritiska ställningstaganden. Slutligen visar granskningen visar att lärarna visserligen återkopplar elevernas källkritiska övervägande i de utförda uppgifterna men samtidigt att det finns en variation i hur lärarna väljer att återkoppla som både beror på typen av uppgift och på det formativa arbetssätt som skolan har valt att använda.

Samarbete för att utveckla undervisningen inom källkritiskt förhållningssätt

Granskningen visar att det finns en väl organiserad målsättning för kontinuerliga insatser om källkritik och källkritiskt tänkande på skolan och samtliga lärare arbetar med ett källkritiskt och vetenskapligt tänkande utifrån ämnesinnehållet med stöd av skolbibliotekarierna. Granskningen visar att lärarna, med stöd av skolledningen, håller undervisningen i källkritik och källkritiskt förhållningssätt uppdaterad genom att kontinuerligt informera sig om den tekniska utvecklingen och vilka forum eleverna använder sig av för att söka information.

Samarbete i frågor som rör källkritiskt förhållningssätt

Granskningen visar att det finns en tydlig målsättning och välorganiserade kontinuerliga insatser om källkritik och källkritiskt tänkande på skolan och samtliga lärare arbetar med ett källkritiskt och vetenskapligt tänkande utifrån ämnesinnehållet med stöd av skolbibliotekarierna. Inskickat material och intervju med lärarna och rektorn visar att utvecklingen av skolans arbete med det källkritiska förhållningssättet utgår ifrån kollegial samverkan. Det framgår av intervju med lärare och rektorn att det finns ett pågående arbete för att utveckla undervisning för källkritiskt förhållningssätt i både ämnesgrupperna och undervisningsteamerna. Det handlar om hur lärarna, både som del av skolenheten och i sina respektive ämnen, förhåller sig till källtillit och källmedvetenhet. Lärarna lyfter fram att de har en gemensam didaktisk strategi i hur de närmar sig källor tillsammans med eleverna.

Den gemensamma didaktiska strategin utformas i relation till de olika ämnena och skolbibliotekarierna används, enligt lärarna, som en viktig resurs. Skolbibliotekarierna berättar att de samverkar med lärarna kring olika projekt och bidrar med sin expertis kring sökteknik och ämnesdatabaser som alla är tillgängliga för eleverna via skolans digitala plattform. Exempelvis berättar skolbibliotekarierna att de har kompletterat huvudmannens utbud av databaser med andra mer ämnesspecifika databaser som exempelvis en amerikansk databas med naturvetenskapligt innehåll. I de samhällsvetenskapliga ämnena har skolbibliotekarierna fått ett uppdrag av skolledningen att ta särskild hänsyn till samhällsdebatten och det snabba informationsflödet på nätet. Detta får i sin tur konsekvenser för samverkan inom ämneslaget för samhällskunskap. Exempelvis berättar en lärare att de i detta ämneslag har

diskuterat att de ska ha som målsättning att sträva efter att varva begrepp som källkritik med källtillit eftersom de vill lyfta medvetenheten hos eleverna kring vad som är en trovärdig källa och i vilken kontext man finner en sådan. Utöver samverkan i undervisningsteam och ämnesgrupperna har rektorn nyligen tillsatt en Media- och informationskunnighets(MIK)-grupp bestående av både bibliotekspersonal och lärare i olika discipliner och från olika team. Gruppen har till uppgift att diskutera hur de som en samlad resurs kan bistå skolenheten med en gemensam begreppsapparat utifrån de olika ämnenas källkritiska utgångspunkter och utmaningar. Syftet är att alla elever ska mötas av samma språkbruk gällande källkritik och källtillit, oavsett om de samtalar med en lärare eller en skolbibliotekarie. Dessutom har Anna Whitlockgymnasiet pågående samarbeten med en pedagogisk resurs inom Stockholms kommuns skolbiblioteksgrupp, Medioteket, som syftar till att utveckla undervisningen inom MIK-frågor och uppdatera lärarkollegiet kring hur medielandskapet ser ut. Lärarna beskriver hur insatser för att utveckla undervisningen gällande teknisk utveckling och informationslandskapet har relaterats till såväl källtillit, som skolans didaktiska arbetssätt samt deras övergripande vision om att arbeta utifrån ett ideal om bildning.

Utveckling av undervisningen i källkritiskt förhållningssätt

Granskningen visar att lärarna, med stöd av skolledningen, i hög grad strävar efter att hålla undervisningen i källkritik och källkritiskt förhållningssätt uppdaterad genom att kontinuerligt informera sig om den tekniska utvecklingen och vilka forum eleverna använder sig av för att söka information. Av intervju med både skolledningen och lärarna framgår det att det förekommer gemensamma utbildningsinsatser för skolenhetens lärare på huvudmannens initiativ. Dessa syftar till att lärarna ska kunna hålla sig uppdaterade kring hur medielandskapet ser ut vilket även inkluderar information om den snabba tekniska utvecklingen som exempelvis ChatGPT och AI. Nästa steg är att lärarna ska arbeta vidare med den nya kunskapen kring teknikutveckling och informationssökning utifrån de specifika ämnenas egenart. Detta arbete sker i ämnesgrupperna i syfte att skapa ett gemensamt förhållningssätt, berättar lärarna. Enligt rektorn är detta en början på en längre kompetensutvecklingsinsats, snarare än en enskild och isolerad händelse. Insatsen kommer att följas upp, närmast under höstlovet men sedan på skolnivå efter två år. Under perioden kommer teamen att jobba med den tekniska utvecklingen i relation till undervisningen varje vecka. Utifrån intervjuer med lärarna och skolledningen framgår det att de har kännedom om det stora informationsflödet i elevernas digitala verkligheter. Lärarna berättar att de genom de uppgifter och texter som eleverna arbetar med samt i dialog med eleverna har skapat sig en god bild av vilka digitala källor som eleverna använder sig av även om de inte tydligt frågat eleverna, vilket även framkommer i intervju med eleverna. Lärarna ger exempel på att de tidigt i år 1 har övningar i hur det digitala nyhetsflödet präglas av algoritmer. Även rektorn tar upp denna gemensamma ämnesbrytande insats vilken enligt hen inbegriper ökad kun-

skap om källkritik i och med att eleverna får arbeta med digitalt skapande i nyhetsflödet genom både text, bild och video. Rektorn säger att denna insats möjliggör för lärarna att initialt bekanta sig med elevernas digitala världar för att sedan bygga undervisningen med inspiration av denna kunskap. Vidare berättar en lärare att hen under flera år har haft ett projekt tillsammans med en av skolbibliotekarierna som syftar till att kartlägga vilka nyhetskällor eleverna använder sig av. Undersökningen har visat att eleverna får mycket av sin nyhetsförståelse från olika tidningar, företrädesvis kvällstidningar, online. Vidare får de också mycket information från sina föräldrar och från sociala medier. Enligt flera lärare anpassas undervisningen i källkritik efter den bild av elevernas digitala världar som framträder i diskussionerna med eleverna.

Källkritiken är ständigt närvarande i undervisningen och involverar olika källor och uttryckssätt

Granskningen visar att undervisningen genomsyras av ett källkritiskt förhållningssätt. Undervisningen innefattar breda teoretiska resonemang om hur olika argument, perspektiv och åsikter tar sig uttryck i olika källor samt ett praktiskt förevisande av hur granskning och värdering kan genomföras. Undervisningen tar upp informationssökning i olika källor genom både praktiskt tillvägagångssätt och teoretiskt resonemang i relation till informationssökningens utfall.

Källkritiskt förhållningssätt i undervisningen

Granskningen visar att undervisningen genomsyras av ett källkritiskt förhållningssätt. Av intervju med både lärare och elever framgår det att lärarna i undervisningen ständigt återkommer och uppmanar till ett källkritiskt förhållningssätt även om sätten de lyfter de källkritiska förmågorna på varierar utifrån ämnena. Det källkritiska förhållningssättet integreras löpande i undervisningen, snarare än att isoleras till enskilda moment. Lärare och elever ger exempel på detta från undervisning i alla gymnasiegemensamma ämnen. Exemplet visar även hur det källkritiska förhållningssättet både löper som en röd tråd genom de olika ämnena, och att det integreras i respektive ämnes specifika karaktär. Lärarna beskriver att undervisningen innehåller ett ständigt pågående resonemang för att elevernas kritiska tänkande och förhållande till källor ska utvecklas. Granskningen visar dock en viss diskrepans mellan elevernas och lärarnas utsagor kring arbetet med källkritik. I intervju uttrycker eleverna att de sällan arbetar explicit med källkritik, samtidigt som de ger exempel på undervisning och arbetsuppgifter som hanterar källkritisk teori och metod. Lärarna åskådliggör behovet av kritiskt tänkande och ett vetenskapligt förhållningssätt genom att använda sig av kontroversiella och aktuella frågor, som exempelvis pseudovetenskap. En lärare berättar exempelvis att hen i naturkunskap inledde kursen med att eleverna fick titta på ett videoklipp med en kvinna som fått

information om att det finns plast på salladsblad. Läraren använde påståendet som utgångspunkt för en övning som innefattade dels vilka belägg som fanns för detta i forskning och dels vad eleverna genom att vetenskapligt testa tesen i klassrummet kunde komma fram till. Det finns också ämnesövergripande insatser på skolan där eleverna får arbeta med olika källkritiska resonemang kring ett tema. Exempelvis berättar eleverna att de i år 1 hade en temavecka om "fast fashion" där uppgiften inbegrep att de skulle kunna resonera källkritiskt kring valet av källor och sedan skriva korrekta referenser.

Prövningar av trovärdighet och relevans

Granskningen visar att undervisningen innefattar breda teoretiska resonemang om olika argument, perspektiv och åsikter och hur dessa tar sig uttryck i olika källor samt ett praktiskt förevisande av hur granskning och värdering kan genomföras. Av intervju med både lärare och elever framgår att lärarna visar hur källors tillförlitlighet kan prövas, dels genom att gå igenom ramverken bestående av de grundläggande källkritiska begreppen som tendens, närhet, äkthet och beroende, dels genom att kontextualisera utgångspunkterna i uppgiften. Lärarna pekar exempelvis på att de alltid kontextualiserar källan i dialog med eleverna och haren dialog om källornas relevans i förhållande till elevernas utgångspunkter. Även eleverna berättar att lärarna återkommer till begrepp som syfte, tendens, beroende och äkthet i undervisningen och tillägger att de i vissa ämnen har jobbat med de källkritiska kriterierna mer specifikt som exempelvis i samhällskunskap, svenska och historia. En lärare berättar att hen i religionskunskap har tagit upp vikten av att ställa rätt frågor till rätt källa. Även här gäller det att kunna analysera kontexten för att kunna säga något om källans tillförlitlighet, säger läraren. En islamofobisk källa kan vara djupt olämplig för att förstå islam, men kan vara relevant om man vill förstå islamofobi. I informationssökningen gäller det därför, säger läraren, att hela tiden reflektera tillsammans med eleven utifrån valet av källor. En lärare i samhällskunskap beskriver att undervisningen inte bara gått igenom de källkritiska begreppen, utan även fördjupat och problematiserat dem, utifrån konkreta exempel och källor, vilket skett i dialog med eleverna. Exempelvis har hen använt Harry Trumans dagböcker för att problematisera begreppet "äkthet" utifrån Trumans vetenskap om att dagböckerna en dag kommer bli publicerade. Lärarna visar även hur eleverna kan ta reda på vem som står bakom texten och resonera kring hur det påverkar trovärdigheten. En annan lärare berättar att hen låter eleverna titta på olika typer av vetenskapliga källor och för därefter ett resonemang kring trovärdighet och relevans utifrån dessa. Läraren säger att hen uppmanar eleverna att vara kritiska, även mot läroböcker och avhandlingar, samtidigt som hen lyfter fram vikten av källtillit. Vidare berättar lärarna om en annan praktisk övning gällande trovärdighet och relevans i samhällskunskap där temat var "Fakta och åsikt". Läraren tog vid detta tillfälle med sig eleverna till "Forskarfredag" på Stockholms universitet för att visa eleverna hur man på ett källkritiskt sätt kan diskutera aktuella frågor. En annan lärare berättar att hen övar eleverna i välgrundade ställningstagande via Platons klassiska

dialoger och hur man kan öva sig i att ge goda skäl för en åsikt. Läraren hade noterat att eleverna i många fall har ytligt grundade uppfattningar baserat på en dålig analys av källorna och läraren har därför låtit eleverna träna på hur man kan byta åsikt, exempelvis genom att få argumentera utifrån en annan utgångspunkt. Eleverna berättar att de har fått göra liknande övningar även i samhällskunskap och att läraren i biologi har visat dem att forskare kan ha olika åsikter baserat på samma källor. Lärarna ger även exempel på hur de i undervisningen granskat och tolkat bilder och hur eleverna får möjlighet att tänka källkritiskt i relation till sociala medier. En lärare berättar att hen visade eleverna i naturkunskap att en person på sociala medier felaktigt menade att det var bra för kroppen att äta spenat på grund av att fotosyntesen i spenatbladen ger kroppen syre inifrån. Utifrån detta resonerade sedan läraren med eleverna kring vikten av att ha gedigna ämneskunskaper för att se igenom dåligt underbyggda eller felaktiga resonemang.

Informationssökning i olika källor

Undervisningen tar upp informationssökning i olika källor genom både praktiskt tillvägagångssätt och teoretiskt resonemang i relation till informationssökningens utfall. Av intervju med lärarna och eleverna framgår det att lärarna, med stöd av skolbibliotekarien, både visar praktiskt och resonerar teoretiskt om hur eleverna kan söka information i olika typer av databaser, på bibliotek, i tryckta källors register och innehållsförteckningar. Exempelvis kan det handla om att visa eleverna vad som är trovärdiga källor, som digitala och redaktionellt redigerade uppslagsverk samt vetenskapligt granskade artiklar, och hur de kan söka i dessa. Vidare har lärarna, enligt eleverna, visat hur man i digitala texter kan söka på begreppslistor. Lärarna berättar att eleverna får använda sig av både läromedel, skolbibliotekets böcker, tidningsartiklar och vetenskapliga publikationer när de ska söka efter källor men uttrycker också att de i högre grad skulle vilja använda sig av alternativa digitala söktekniker. Lärarna och eleverna beskriver vidare att undervisningen även har tagit upp Wikipedia som ett verktyg för att söka primärkällor. Lärarna säger att deras målsättning är att nyansera och utveckla elevernas syn på trovärdiga och pålitliga källor genom att visa på att värdet av källan handlar om vilken fråga eleverna vill ha svar på. Eleverna berättar att trots att de flesta lärare till största del visar och styr eleverna mot tryckta eller digitala texter finns det några lärare som har visat dem hur de kan använda olika appar eller se på videos för att få fram kunskap. Exempelvis har en lärare i biologi visat hur man kan fotografera växter och sedan använda Google bildsök för att söka information om dessa, berättar eleverna. Samma lärare visade också eleverna hur AI kan användas för att skapa fejkade bilder. Lärarna beskriver hur de har resonerat med eleverna kring algoritmers sortering av informationsflöden på sociala medier och digitala sökmotorer, vilket skett i flera gymnasiegemensamma ämnen. Eleverna har dock svårt att återge konkreta exempel på när undervisningen tagit upp detta. Skolbibliotekarien och en av lärarna ger exempel på hur de har samverkat i undervisningen och då visat eleverna hur de kan använda både AI och ChatGPT för att få fram information. Det började med att

skolbibliotekarien var inne i klassrummet för att visa hur eleverna skulle söka i vetenskapliga artiklar. Då märkte hen att eleverna använde ChatGPT men att de inte vågade prata om det. Efter att de alla haft ett samtal om denna digitala funktion fick eleverna ta kontakt med Karolinska institutet för att fråga dem hur de jobbar med AI. Därefter vågade eleverna vara öppna med att de använde ChatGPT och då kunde läraren och skolbibliotekarien tillsammans med eleverna diskutera hur de kunde använda och hantera källor från denna digitala funktion.

Lärarna ger eleverna stöttning i användningen av det källkritiska förhållningssättet

Granskningen visar att eleverna återkommande och i flera ämnen får uppgifter som omfattar att de ska tillämpa ett källkritiskt förhållningssätt i relation till olika sorters källor. Eleverna får aktivt stöd och stödstrukturer för att utveckla sina källkritiska ställningstaganden. Granskningen visar att lärarna visserligen återkopplar elevernas källkritiska övervägande i de utförda uppgifterna men samtidigt visar granskningen att det finns en variation i hur lärarna väljer att återkoppla som både beror på typen av uppgift och på det formativa arbetssätt som skolan har valt att använda.

Källkritiskt förhållningssätt i elevernas uppgifter

Granskningen visar att eleverna återkommande och i flera ämnen får uppgifter som omfattar att de ska tillämpa ett källkritiskt förhållningssätt i relation till olika sorters källor samt att lärarna ger eleverna stödstrukturer för att utvecklas i sin tillämpning. Av intervjuerna och lektionsobservationerna framkommer att eleverna ofta får uppgifter där det källkritiska förhållningssättet ingår som en naturlig del i uppgiften. Enligt eleverna framhåller lärarna vikten av ett källkritiskt förhållningssätt, exempelvis genom att ställa olika typer av källor mot varandra, jämföra utfallet i informationssökningar för att därefter grunda en slutsats eller en hypotes. En lärare berättar att hen i naturkunskap utformade en uppgift där eleverna skulle arbeta med olika perspektiv på energi och energiförsörjning. Eftersom det var valår fick eleverna gå ut och intervjua olika partier i frågan och därefter analysera vilka källor de olika partipolitiska programmen utgick från samt värdera dessa källor utifrån de källkritiska begreppen. När eleverna hade gjort en källkritisk analys av de olika partiernas syn på energi fick de också analysera argumenten ur olika perspektiv, globalt och lokalt. Det framkommer också av granskningen att eleverna ofta får i uppgift att analysera argument utifrån vem som står bakom den skrivna texten för att se vilka skillnader som finns. Vidare får eleverna boka handledning i informationssökningar i skolbiblioteket som börjar med att de skickar in ett formulär där de beskriver uppgiften och hur de har tänkt för att hitta bra information. Skolbibliotekarien samtalar sedan med eleven utifrån hur eleven tänkt om hur de ska gå vidare.

Lärarna uppger att det är viktigt att samtala med eleverna under tiden som eleverna söker källor och information för att uppmärksamma hur de kan lära sig av sina misstag. Enligt lärarna är detta en del av skolans bildningsuppdrag, att få eleverna att lämna det instrumentella tänkesättet kring källkritik och källkritiskt förhållningssätt de ofta har med sig från grundskolan för att istället lära sig tillämpa källkritik som en del av ett grundläggande tänkande. Lärarna ser detta som något som kommer att hjälpa eleverna som samhällsmedborgare och säger vidare att när eleverna lämnar gymnasiet ska de kunna värdera källor som de möter i olika sammanhang. Detta hänger således också samman med en tydlig progression i uppgifterna i källkritik. Lärarna berättar att de, i samverkan med skolbibliotekarierna, i år 1 visar på olika typer av sökvägar och ger eleverna källor eller länkar till trovärdiga källor. Som en träning inför gymnasiearbetet genomför lärarna i ämnet samhällskunskap en rapportövning med eleverna i år 2 där också skolbibliotekarierna är aktiva genom att presentera databaser och gå igenom vad "peer review" innebär. Målet är att eleverna i år 3, i och med gymnasiearbetet, ska kunna söka helt fritt på nätet och ha fått den träning som de behöver för att på ett nyanserat sätt kunna navigera i både tryckta och digitala källor.

Aktivt stöd och stödstrukturer för att agera källkritiskt

Granskningen visar att eleverna får aktivt stöd och stödstrukturer för att utveckla sina källkritiska ställningstaganden. Av intervjuer med lärarna och i lektionsobservationerna framkommer det att lärarna ger eleverna ett aktivt stöd och tydliga direktiv för hur de ska förhålla sig källkritiskt till information som de ska använda sig av i olika typer av uppgifter och källor. Lärarna ger eleverna aktivt stöd vid de långa lektionspassen och finns tillgängliga för att ge stöttning och utmana eleverna i deras tillämpning i av ett källkritiskt förhållningssätt. Eleverna uppger att lärarna ofta kommunicerar hur eleverna kan söka källor och förhålla sig kritiskt till dessa när de genomför uppgifter. På en lektion ställde exempelvis läraren utmanande frågor till eleverna gällande hur de kan resonera om en källas tillförlitlighet. Eleverna uttrycker dock att de upplever att lärarstödet ibland är otydligt. De får visserligen tydliga instruktioner, både skriftliga och muntliga, men de säger att de får en otydlig stöttning under arbetets gång. Ibland säger de att de har svårt att förstå hur de ska arbeta källkritiskt men att de får stöd om de frågar lärarna. Lärarna berättar dock att de arbetar för att eleverna på ett instrumentellt sätt tar sig an uppgifter där det källkritiska tänkandet är centralt. Även skolledningen är medveten om detta förhållningssätt och arbetar så att lärarna har tid och utrymme att stödja eleverna i formativa samtal. Lärarna säger vidare att eleverna inte alltid är medvetna om att de arbetar källkritiskt med uppgifterna eftersom lärarna inte alltid tar upp dessa begrepp just med tanke på att de vill undvika det instrumentella tänkesättet som eleverna har då de börjar på skolan. Detta blir också ett sätt att entusiasmera eleverna i riktning mot att arbeta källkritiskt och vetenskapligt, menar lärarna.

Återkoppling kring källkritiska ställningstaganden

Granskningen visar att lärarna återkopplar elevernas källkritiska övervägande i de utförda uppgifterna. Av intervju med både lärarna och skolledningen framgår att lärarna kontinuerligt ger eleverna återkoppling på hur de tillämpat ett källkritiskt förhållningssätt i uppgiften. Detta sker både under tiden som eleven jobbar med uppgiften samt efter att den är klar. Lärarna berättar att återkopplingen sker alltid i någon typ av dialogform. Enligt lärarna kan återkopplingen exempelvis ske genom att eleverna opponerar på varandra. Under oppositionen är läraren med och lyssnar och lyfter därefter sina reflektioner i helklass kring exempelvis det källkritiska förhållningssättet i de utförda uppgifterna. De reflektioner läraren ger på sådana uppgifter inbegriper hur eleverna resonerat i sitt val av källa och hur de hanterat och värderat de verktyg som de använt för att hitta källan. Skolinspektionen kunde exempelvis observera hur läraren i ett naturvetenskapligt ämne där eleverna utförde en laboration resonerade med eleverna utifrån ett vetenskapligt förhållningssätt på ett sätt som både stöttade och utmanade eleverna i deras självständiga resonemang. Rektorn och lärarna berättar att återkopplingen syftar till att främja elevernas självständighet. Eleverna uppger dock i intervju att de tycker att återkopplingen är otydlig.

Skolinspektionen vill därför framhålla att lärarna i högre grad behöver utveckla återkopplingen för att synliggöra för eleverna att läraren är medveten om deras tankeprocess.

På Skolinspektionens vägnar

X Maria Larsson

Beslutsfattare

Signerat av: Maria Larsson

X Anna Alm

Utredare

Signerat av: Anna Alm

I den slutgiltiga handläggningen av ärendet har även Arne Hellmark deltagit.

Bilaga 1: Underlag för bedömning tematisk kvalitetsgranskning

Vid granskningsbesöket inhämtas information om såväl styrkor som utvecklingsområden inom verksamheten. Värderingarna i detta beslut grundar sig på:

- 3 lektionsobservationer
- 2 gruppintervjuer med elever
- 2 gruppintervjuer med lärare och skolbibliotekarie
- 1 intervju med rektor.

Innan beslut har fattats har huvudmannen fått ta del av Skolinspektionens protokoll från besöket för faktakontroll.

Kvalitetsgranskningen omfattar 30 gymnasieskolor hos både offentliga såväl som enskilda huvudmän. Urvalet omfattar en variation av skolor med avseende på geografisk spridning och storlek. Granskningen har genomförts av undervisningen i år 1 och 2 vid både yrkesförberedande och högskoleförberedande program i ämnena engelska, historia, naturkunskap (alternativt biologi, fysik, kemi), religionskunskap, samhällskunskap och svenska/svenska som andraspråk. Vid sidan av beslut till de granskade skolenheterna kommer även en övergripande rapport publiceras till våren 2024.

Bedömningsområden

Som underlag för bedömningarna har Skolinspektionens utredare använt sig av framtagna kvalitetskriterier, vilka är utformade i enlighet med forskning och beprövad erfarenhet.

Inom respektive område granskas följande:

Bedömningsområde 1: Samarbete för att utveckla undervisningen om källkritik

I området granskas hur lärarna utvecklar undervisningen och håller sig uppdaterade i förhållande till en föränderlig samhälls- och teknikutveckling samt till elevernas vardag. Inom detta område är även samarbetet mellan lärare och med skolbibliotekens personal en viktig del för att utveckla skolans arbete och bidra till elevernas källkritiska förhållningssätt samt ge dem möjlighet att tillägna sig konkreta metoder för till exempel informationssökning. Lärarna behöver kunskap för att kunna undervisa eleverna om var och hur de hittar tillförlitliga källor samt balanserad information genom det som kallas sökkritik och källtillit. Lärarna behöver hålla sig uppdaterade så att undervisningen även kan innehålla moment om hur teknik och algoritmer påverkar källor och handlingar samt om hur den digitala tekniken utvecklas. I detta är en viktig del även de plattformar och forum

som eleverna får information från, vilket gör att lärarna behöver hålla sig uppdaterade även kring hur dessa sorterar och visar information.

Bedömningsområde 3: Källkritiken är ständigt närvarande i undervisningen och involverar olika källor och uttrycksätt

Området handlar om huruvida lärarna återkommande genomför undervisning om källkritiskt förhållningssätt i undervisningen. Forskningen visar att kombinationen av kunskapen inom ett ämne och dess vetenskapliga grund och förhållningssätt tillsammans med konkreta metoder för källkritiskt granskning och värderande är särskilt viktigt. Det är därför viktigt att lärarna kontinuerligt integrerar undervisningsmoment om kritiskt tänkande och ett källkritiskt förhållningssätt i respektive ämne.

Det är viktigt att undervisningen innehåller både teoretiska genomgångar och praktiska övningar av källkritiskt förhållningssätt och metod, och att dessa är ständigt levande/närvarande i undervisningen. Läraren behöver presentera olika källkritiska metoder som är relevanta utifrån ämnets vetenskapliga grund samt ge eleverna en möjlighet att reflektera över hur olika digitala källor och informationsflöden kan värderas utifrån olika vetenskapliga traditioner och metoder. Det är således av vikt att undervisningen involverar såväl text som bild, rörlig bild och ljud, samt de plattformar som eleverna använder sig av.

Bedömningsområde 3: Eleverna får stöttning i användningen av källkritiskt förhållningssätt

I området granskas hur lärarna ger eleverna möjlighet att omsätta, utveckla och befästa sina källkritiska förmågor och förhållningssätt. För att utveckla elevernas källkritiska förhållningssätt är det viktigt att lärarna tar ansvar för och leder eleverna genom att medvetet skapa uppgifter med ett väl valt innehåll och med genomtänkta frågor som eleverna ska undersöka. Lärarens ledning och stöttning bör även innebära att eleverna får stöd och konstruktiv, åldersanpassad feedback för att utveckla ett källkritiskt förhållningssätt i förhållande till både digitala och tryckta källor. En annan viktig aspekt är att eleverna ges stödstrukturer, till exempel tydliga instruktioner för hur de ska arbeta eller modeller för hur saker ska presenteras, men de kan också utgöras av vägledning från läraren i konkreta situationer, exempelvis stöd i form av ändamålsenliga och genomtänkta frågor. Allteftersom kunskapen och förmågorna utvecklas över tid finns det möjlighet att minska stödstrukturernas omfattning samtidigt som uppgifterna bör stötta en progression och ge eleverna möjlighet att lära sig använda olika typer av källor samt lär sig deras styrkor och brister.

Det är viktigt att läraren utmanar eleverna att tänka utanför ramarna och ifrågasätta deras antaganden om den information de tar del av och som de undersöker samt producerar inom undervisningen. Uppgifterna bör även omfatta

källkritiska tillvägagångssätt i olika typer av digitala verktyg, olika typer av källor och former av uttryck och ge eleverna möjlighet att arbeta mer fritt med undersökande uppgifter.

Mer information om kvalitetsgranskningen finns på Skolinspektionens hemsida:

[Undervisningen i källkritiskt förhållningssätt – fokus gymnasieskolan \(skolinspektionen.se\)](https://www.skolinspektionen.se/undervisningen-i-kallkritiskt-forhallningssatt-fokus-gymnasieskolan)

Bilaga 2: Författningsstöd

Gymnasieskolans syfte är enligt **skollagen** (2010:800) bland annat att ge en god grund för yrkesverksamhet och fortsatta studier samt för personlig utveckling och ett aktivt deltagande i samhällslivet. Utbildningen ska utformas så att den främjar social gemenskap och utvecklar elevernas förmåga att självständigt och tillsammans med andra tillägna sig, fördjupa och tillämpa kunskaper (15 kap. 2 § skollagen). Enligt **läroplanen** ska eleverna kunna orientera sig och agera i en komplex verklighet med stort informationsflöde, ökad digitalisering och snabb förändringstakt. Deras förmåga att finna, tillägna sig och använda ny kunskap blir därför viktig. Eleverna ska träna sig att tänka kritiskt, att granska information och förhållanden och att inse konsekvenserna av olika alternativ. På så vis närmar sig eleverna ett vetenskapligt sätt att tänka och arbeta. [...] Genom studierna ska eleverna stärka grunden för det livslånga lärandet. Förändringar i arbetslivet, digitaliseringen och den tekniska utvecklingen, internationaliseringen samt miljöfrågornas komplexitet ställer nya krav på människors kunskaper och sätt att arbeta. [...] I ett allt mer digitaliserat samhälle ska skolan också bidra till att utveckla elevernas digitala kompetens. Skolan ska bidra till att eleverna utvecklar förståelse av hur digitaliseringen påverkar individen och samhällets utveckling. Alla elever ska ges möjlighet att utveckla sin förmåga att använda digital teknik. De ska också ges möjlighet att utveckla ett kritiskt och ansvarsfullt förhållningssätt till digital teknik, för att kunna se möjligheter och förstå risker samt för att kunna värdera information (Förordning om läroplan för gymnasieskolan [SKOLFS 2011:144], Lgy 11, 1 Skolans värdegrund och uppgifter, Gymnasieskolans uppdrag).

I **läroplanen** anges vidare att det är skolans ansvar att varje elev som har slutfört ett nationellt program kan använda sina kunskaper som redskap för att bland annat kritiskt granska normer, påståenden och förhållanden, kan använda såväl digitala som andra verktyg och medier för bland annat kunskapssökande, informationsbearbetning, problemlösning och lärande, kan använda bibliotek och deras resurser samt har förutsättningar för att delta i demokratiska beslutsprocesser i samhälls- och arbetsliv och förmåga att kritiskt granska och bedöma det de ser, hör och läser för att kunna diskutera och ta ställning i olika livsfrågor och värderingsfrågor (Lgy 11, 2.1 Kunskaper, Mål). Enligt läroplanen ska läraren i undervisningen utnyttja de kunskaper och erfarenheter av arbets- och samhällsliv som eleverna har eller skaffar sig under utbildningens gång samt organisera och genomföra arbetet så att eleven bland annat får möjlighet att använda digitala verktyg på ett sätt som främjar kunskapsutveckling (Lgy 11, 2.1 Kunskaper, Riktlinjer). Alla som arbetar i skolan ska, i skolans arbete med normer och värden, uppmärksamma de möjligheter och risker som den ökande digitaliseringen medför (Lgy 11, 2.2 Normer och värden, Riktlinjer).

Av **skollagen** följer att det pedagogiska arbetet vid en skolenhet ska ledas och samordnas av en rektor (2 kap. 9 skollagen). Enligt **läroplanen** har rektorn ett särskilt ansvar för att utbildningen utformas så att alla elever, för att själva kunna söka och utveckla kunskaper, ges handledning och får tillgång till och förutsättningar att använda läromedel av god kvalitet samt andra lärverktyg för en tidsenlig utbildning, däribland skolbibliotek och digitala verktyg. Rektorn ansvar vidare för att lärare och annan personal får möjlighet till den kompetensutveckling som krävs för att de professionellt ska kunna utföra sina uppgifter och kontinuerligt ges möjlighet att dela med sig av sin kunskap samt att lära av varandra för att utveckla utbildningen. Rektor har därtill ansvar för att skolbibliotekets verksamhet används som en del i undervisningen och för att stärka elevernas språkliga och digitala kompetens (Lgy 11, 2.6 Rektorns ansvar).

I **ämnesplaner** för engelska, historia, religionskunskap, samhällskunskap, svenska, svenska som andraspråk, naturkunskap, biologi, fysik och kemi anges bland annat följande avseende respektive ämnes syfte. Undervisningen i engelska ska bidra till att eleverna utvecklar förståelse av hur man söker, värderar, väljer och tillägnar sig innehåll från olika källor. I historia ska eleverna ges möjlighet att söka, granska, tolka och värdera olika typer av källor och att använda digitala verktyg för att söka information från olika medier. I religionskunskap ska ge eleverna ges möjlighet att analysera texter och begrepp, kritiskt granska källor i digital och annan form, diskutera och argumentera. I svenska och svenska som andraspråk ska undervisningen bidra till att eleverna utvecklar kunskaper om hur man söker, sammanställer och kritiskt granskar information från olika källor och ge eleverna förutsättningar att utveckla sin förmåga att orientera sig, läsa, sovra och kommunicera i en vidgad digital textvärld med interaktiva och föränderliga texter. I naturkunskap ska undervisningen syfta till att eleverna bland annat utvecklar förmåga att kritiskt värdera och ta ställning i frågor som har ett naturvetenskapligt innehåll. I biologi, fysik och kemi ska undervisningen bidra till att eleverna utvecklar förmåga att kritiskt värdera och skilja mellan påståenden som bygger på vetenskaplig respektive icke-vetenskaplig grund. I ämnesplan för samhällskunskap anges att ett komplext samhälle med stort informationsflöde och snabb förändringstakt kräver ett kritiskt förhållningssätt och eleverna ska därför ges möjlighet att utveckla ett sådant. Det omfattar förmåga att söka, strukturera och värdera information från olika källor och medier samt förmåga att dra slutsatser utifrån informationen. Eleverna ska ges förutsättningar att utveckla förmåga att söka, kritiskt granska och tolka information från olika källor samt värdera källornas relevans och trovärdighet.

